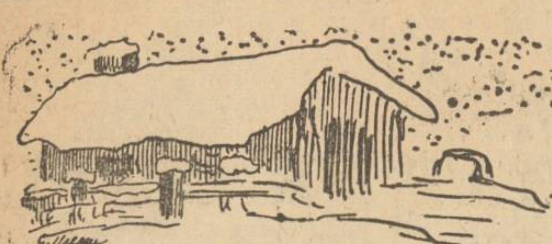

Să citim de Anul Nou.

ANUL NOU

de OLGA GRECEANU

Un An Nou. Peste ziua de 31 Decembrie, vor urma iar 365 de zile, toate purtând numele 1941!

Intotdeauna așteptăm dela zilele ce vin, tot ce n'am putut obține dela cele duse. Așteptăm să fim despăgubiți.

Oricât am vrea să facem pe grozavii, să privim de sus, cu superioritate, obiceiurile înrădăcinate, tot nu putem în anumite clipe să nu cădem sub influența unei superstiții. Una din aceste clipe de superstiție a fost întotdeauna pragul între anul care se duce și anul care vine. E numai un fragment de secundă, dar acel fragment te scoate dintr'o lume și te împinge în alta. De acea bucățică de secundă, toate nădejdile noastre sunt atârnate, ca și cum numai faptul de a le gândi i-ar da secundei putere de creație!

Stăm trezi până la 12 noaptea... Așteptăm... Așteptăm Anul Nou... Vrem să ne găsească cu zâmbetul pe buze, prietenoși, cu voe bună, gazde mărinimoase, doritoare să-l fim pe plac, să-l îmbunăm, să ni-l atragem...

Superstiție!

...Am citit și eu ca toată lumea, pe vremuri, Jurnalul Mariei Bashkirtseff, *al acelei fetițe-minune, care la vârsta de 16 ani trecea drept una din cele mai fenomenale inteligențe femenine din lume. In jurnalul ei, povestește cum a primit ea Anul Nou 1884...*

Era la Paris. S'a dus la teatru cu mama ei; în timp ce pe scenă se juca piesa, ea ținea ceasul între palme, și din când în când îl apropia de micul bec din lojă, să nu piardă clipa când va fi miezul nopții. Punct, când limba ceasului s'a oprit la 12, și-a întors capul dela scenă și actori, a strâns ceasul între palme, a închis ochii strângând pleoapele ca să se izoleze mai bine de restul lumii, și concentrându-se a șoptit din tot sufletul, din toată inima: „Glorie, glorie, glorie!"

Maria Bashkirtseff a cerut glorie. Și glorie a avut!

Picturile ei sunt la Luvru; publicațiile ei se reeditează în fiecare an; numele ei e în dicționar.

De când am citit Jurnalul Mariei Bashkirtseff, în fiecare an mi-am propus să fac și eu ca ea. In clipa celor 12 bătăi de noapte, să strâng și eu ceasul în palme și să-mi doresc și eu ceva. Imi alegeam dorința cu câteva zile înainte; trăiam întreaga zi de 31 Decembrie, cu oarecare emoție de a rosti acel cuvânt magic la primul tic-tac al Anului Nou, și totuși, în clipa chiar când clopotele sunau 12 noaptea, și uzina electrică stingea lumina, uitam să-mi șoptesc dorința. Imi aduceam aminte abia după un ceas, sau a doua zi, sau de loc.

Acum sunt hotărîtă să nu mai uit. Cu o jumătate de ceas înainte am să veghez vremea care trece și care mă va duce pe un prag nou. Am în hall, un ceas-pendulă cu sunet gros de Catedrală. Voi aștepta lângă el să-i aud toate bătăile, dar și eu ceasul între palme, să fie martor la ce voi șopti, căci lui, micului ceasornic îi va reveni sarcina să alerge spre îndeplinire.

Și ce am să șoptesc? Ce grozavă dorință? Să șoptesc acum ce-mi propusesem altădată și uitam? Să încarc umerii Noului An cu nădejdile ce nu mi le-a respectat anii trecuți?... N'ar fi drept și poate nici nu s'ar mai potrivi. Chiar și vremurile nu mai sunt de natură să te scoți în evidență pe tine, individ. Azi urmăresc „colectivitatea". Bucuriile ei sunt ale noastre, ale tuturor; înfrângerea ei ar fi înfrângerea fiecărui om în parte. Preocupările noastre, ale tuturor, sunt aceleași. Grijile, aceleași. Dorințele, identice.

Știu ce trebue să cer Anului ce vine.

Am să-i cer ceeace nădăjduim cu toții, în așa fel, ca urmașii copiilor noștri, răsfoind ziarele „vechi" ale Anului 1941, să poată exclama:

„Ce vremuri bune au trăit bunicii noștri!"

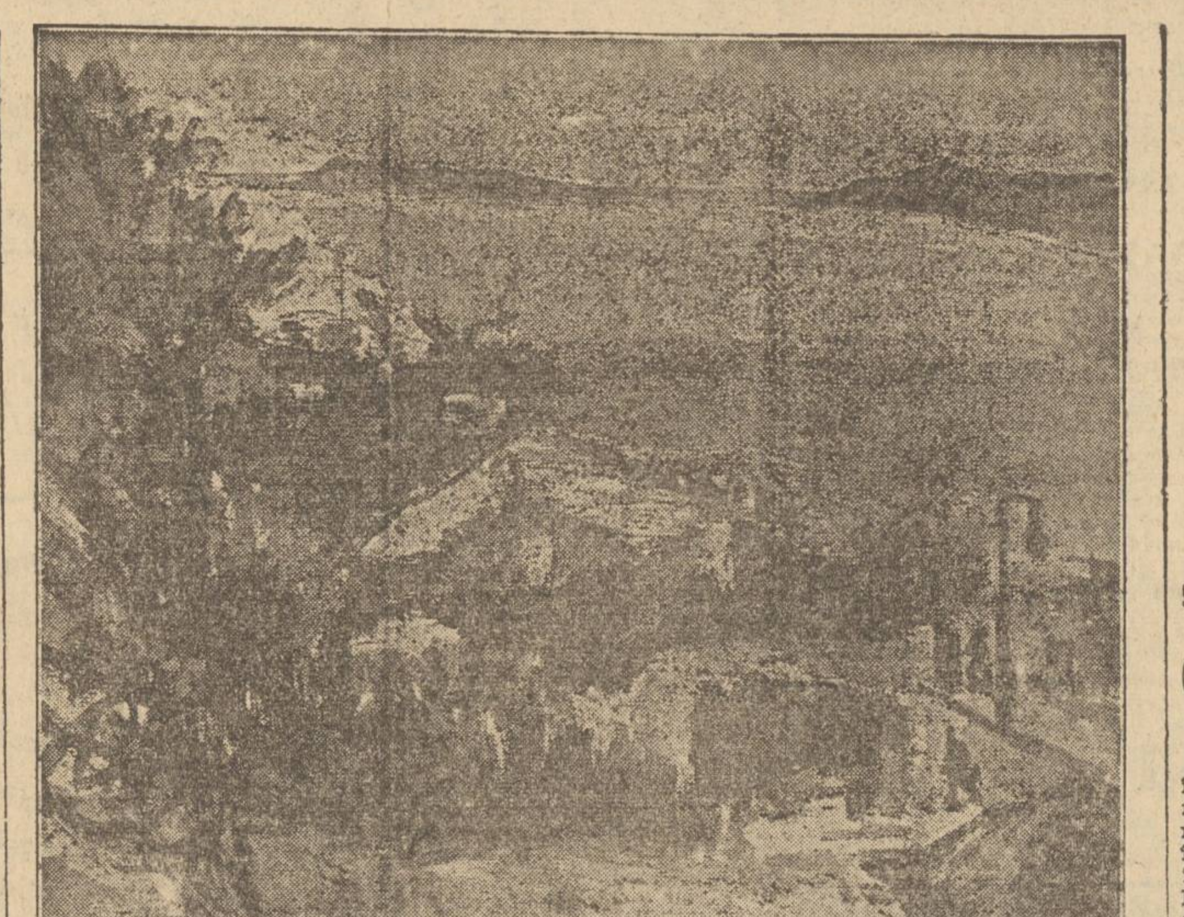

Aurel Diaconescu — Peisaj dobrogean (guașe)

BISERICA ȘI CUGETAREA MODERNĂ

Din contactul minții cu tot ce o determină, se produc conținuturi al căror obiect real se poate spune, și conținuturi al căror obiect real *nu se poate spune*. Un conținut *real*, care nu se poate niciodată spune și ca atare niciodată dovedi, este *credința*. Când spun că eu cred în existența lui Dumnezeu, se poate să însemneze altceva decât că *eu știu ceva pe care tu nu-l știi, și pe care n'am nicio putință să te fac să-l știi ca și mine?* Afirmând credința mea în existența divină, în fața unui ascultător, nu afirm nimic altceva decât acel lucru prin care eu mă deosibesc de ascultător. Nici un cuvânt din limbă, înțeles în sensul său real, privitor la obiectul cu care se află în relație, nu poate fi mai turburător decât acela de *credință*. Dacă oamenii și-ar da seama de raporturile exacte ale termenilor cu realitățile determinate, ar trebui să tresară ca înaintea unor puteri suprafirești ce se manifestă spontan, la simplul auz al unor cuvinte. Noi vom stabili că modul propriu creaturii omenești, de a cunoaște, este *formarea* acestor concepte care se determină printr'un conținut inexprimabil. Dacă cineva îmi cere să-l ajut, într'un fel oarecare, *să creadă în Dumnezeu*, și-mi lămurește că apelează la mine, fiindcă a aflat că *eu cred*, înțeleg doar atât că el știe că voiu fi totdeauna un altfel de om decât el. Văd ceeace ce el nu vede, aud ceeace el nu aude, simt ceeace el nu simte, înțeleg lucruri care pentru intelectul lui n'au nici un fel de obiectivitate. Și fiindcă îmi ordonez faptele după ceeace *văd* și *aud* în mod hărăzit numai mie, vecinul meu, urmărindu-mi acțiunile și constatând rodul lor, simte față de prezența mea un desechilibru al făpturii lui ca și când eu l-aș sili să privească acolo unde nu se vede nimic, sau să asculte într'o direcție, cu încordată atenție, deși nici un sunet nu se produce într'acolo. Prezența mea îi pricinuește o funcționare în gol a organelor de cunoaștere, și efectul acestei nefirești raportări, pe care zadarnic încearcă s'o continue imitativ, îl îndeamnă în cele din urmă la ruptură, așa încât, acuzându-mă pe mine de amăgire, mă părăsește și se decide să găsească un alt *obiect* al cunoașterii sale. Acesta mi se pare a fi momentul *psihologic* în care cugetarea modernă se separă de cugetarea bisericii, proclamând cu orgoliu meritul de a se fi *deșteptat din somnul dogmatic*. Iată, după părerea noastră, un text al filosofiei moderne, în care isbucnește insurecția împotriva dogmei: „Ceremonialul bisericii romano-catolice poate fi considerat ca exemplu... Cei devotați acestei superstiții apără de obicei idolatriile care li se impută, prin aceea că simt efectul bun al acelor mișcări exteriorizate, atitudini și acțiuni, care însuflețesc devoțiunea și întăresc entuziasmul lor, care altfel s'ar atenua când ar fi îndreptat în întregime asupra unor obiecte depărtate și nemateriale. Noi ne reprezentăm obiectele credinței noastre, zic ei, în tipuri și imagini concrete, și prin prezența concretă a acestor tipuri, facem ca aceste obiecte să ne fie mai prezente decât ar fi posibil printr'o privire și contemplare intelectuală. Obiectele perceptibile au totdeauna o mai mare influență asupra fanteziei decât orice alt obiect; și ele îndreaptă această influență către acele idei la care se raportează, și cu care au o asemănare. Din acele ceremonii și justificarea lor voiu infera că efectul asemănării, de a reda viață ideilor, e foarte comun...". (David Hume, Cercetare asupra intelectului omenesc, trad. de S. Căteanu, pag. 47 Tiparul universitar, 1936). Autorul *descrie* ceeace vede la alții: „mișcări exteriorizate, atitudini și acțiuni", „tipuri și imagini concrete". El știe că acestea sunt modurile de exprimare ale unei *credințe*, adică ale unor *idei* care sunt inexprimabile prin grai omenesc. Cei cari *văd* în spiritul lor realitatea inexprimabilă a unor *idei*, și care simt *devoție* și *entuziasm* pentru prezența ei, s'ar mulțumi cu contemplarea intelectuală, dacă nu ar fi nevoiți să *exprime* și altora știința lor. Astfel se apelează la ceremonialul tradițional al bisericii, care este mijlocul colectiv de a da viață unor *idei*. Filosoful modern nu mai vede însă prezente în om, aceste *idei*, și el pierde cunoștința unor adevăruri *știute dar inexprimabile*. „Știutul" inexprimabil din sufletul omenesc, el îl crede produs al fanteziei, și ca atare îl condamnă că nefiind altceva decât „obiecte depărtate și nemateriale". Și trăgând concluzia că obiectele *perceptibile*, prin efectul *asemănării* pot da viață unor *idei*, dintr'o dată se produce separația, ca și când o boltă uriașă s'ar sfărâma și s'ar risipi într'o clipă, nerămânând în *existență* decât omul singur cu simțurile sale, și fenomenele naturii, stând față în față ca doi adversari cumpliți. Omul *cunoscător* s'a deșteptat din *somnul dogmatic*. Și înainte de această schimbare fundamentală existau două ordine de realități. Prima, cea esențială, era ordinea prezențelor divine în om, *știutul* ascuns și inexprimabil, iar al doilea ordin îl exprimau *lucrările* cauzei divine, natura ca operă a unui Creator. „Lucruri" nu *existau* deci, — în înțelesul modern de obiecte sau fenomene izolate despre care nu se poate ști altceva decât că afectează simțurile și fac posibilă intuiția. Tot ce exista în afară de om erau *acte* ale voinței divine, adică determinări după „genuri" și „spețe", deci începuturi de viață perpetuă.

CONSTANTIN FĂNTĂNERU

GENERAȚIE

Sunt nopți când stelele surîd, mai albe,
Și zile când și ceru-i mai senin...
Porniți atunci, voi, vânători de vise,
Să potoliți nedeslușitul chin.

Ce mână nevăzută vă îmbie,
Și cine vi-i tovarășul de drum?
Se sbate gândul prins în colivie
Și râsul vostru se preface 'n scrum.

Ați spart de mult oglinzile cu praștia;
Vă surîdeau din apa lor, păpuși.
Vă 'nspăimântase fața voastră albă
Și mâna moartă pe un mort arcuș.

Spre care culmi se'naltă-acuma visul?
Răspundeți, frații mei pociți!
Vreți să găsiți, ca mine, Paradisul?...
Voi, frații mei ne[illegible]rnici și iubiți.

Sunt nopți când stelele surîd mai albe
Și zile când și ceru-i mai senin...
Hei, vagabonzi desprinși din alte veacuri,
Uitați-vă și'n ochii mei, puțin.

TRAIAN LALESCU

CALUL DRACULUI

Tache Opincaru e om cu vază în Palanga — cârciumar de frunte. Nu-i vorbă, are și vad rumânu; prăvălia îi cade drept în răspântie — în prispa ei se încrucișează toate drumurile. Marfa ca marfa — câțiva snopi de cosoare, nutreț, frânghii, amnare și cofeturi pentru colivă, dar grosu este băutura. Cărăușii, găinarii și toți trăpădușii comunelor, aci în bătătura lui Tache Opincaru își proptesc vita. Iau câte o cinzeacă, o dau pe gât dintr'odată, plătesc, vorbesc cu caii și se suie apoi în căruță, cu inima ceva mai prinsă — dogoarea băuturii taman ține bine locul mâncării până la oraș. La axis mai trag o dușcă și d'aci tocmai în Militari vine rândul și dumicaților. Dar negustorul nu-și punea nădejdea numai în ciocanele de rachiu. Omul mai are uleiuri cu albine, mai bostană cu pepeni, mai negoț cu lână de oaie, — fete multe în bătătură și de!, tineretul cere zestre. Cârciumarul ține morțiș să-și mărite prăsilele cu zaiafet, să le meargă numele mireselor și să se ducă pomina de nunțile lui Tache Opincaru din Palanga! Dar grosu'nvârtelilor este în hora de Duminică — ea aduce banii ăi mulți. Jucăreții iscodesc fetele și fetele cer consumație. Hora face deveru' și tot hora aduce lăutarii. In zilele de lucru afacerile lui Tache sunt ceva mai slabe. Câțiva înfometați cari bat în după miezul nopții în oblonul lui Tache Opincaru, pentru niscaiva mâncare gătită și vreo doi trei bețivi nepristani ai localului cari mai târnosesc mangalul, așa pentru picuș, nas în nas cu basamacul înainte și atâta tot. Tache Opincaru nu pregetă. Trage un chibrit pe perete și iese în prag, somnoros, în cămașe țărănească, proptește gazornița în parmalâcul umbrarului și trage o masă mai la iveală. Scoală în trecere, din lada cu ovăz, pe Țăndărică, băiat de prăvălie tocmit cu anul pe mâncare și pe îmbrăcăminte, fără simbrie, căzut mort de oboseală în grămada de semințe și după trei toiuri de mastică servită călătorilor de Tache Opincaru, desmeticit cu un ibric de apă de puț scos din curătoare, mangalul adormit în purcoiul cenușei, stropește întunericul cu stele albe de foc. Drumeții forfotesc pe tăcute carnea călită în pripeala jarului.

Zăbalele zornăe printre măselele adormite ale cailor, ospătații se apropie de chervane, schimbă câteva vorbe cu vitele și oblonul pârâie la loc. Țăndărică se sgribulește în toropeala aromitoare a ovăzului, Tache Opincaru își potrivește căpătâiul sub icoana Sfântului Gheorghe, zestrea fetelor crește în fundul lăzilor pline de borangic și departe, în răscrucile somnoroase ale drumeagurilor care hotărnicesc holdele adormite de volanele împurpurate ale revărsatului, călătorii cari au plătit îndoit „supărarea" de după miezul nopții a negustorului, duc la oraș mulțumirea și invidia pentru cel mai cu vază comersant din vatra satului Palanga.

*

Nedumerire mare în prispa lui Tache Opincaru din Palanga!

Nu-i vorbă, par'că și dimineața anunțase și ea cu ursuzulucul câtorva picături de ploaie cu soare, presimțirea răului. Mana care căzuse din senin otrăvind bostanele și pipernicind porumburile, nu a fost decât o piază rea pentru Duminica tineretului. Lumea îndoită nu prea și-a văzut de găteli. Fetele și-au frezat numai părul, dar au rămas tot în fustele dela seceriș până s'o hotărî cerul. De s'o limpezi vremea, baloanele jupoanelor stau agățate în grinzi gata de prins în șale. Așa că speranțele tânjeau. Flăcăii se sbeguiau în bătătura lui Tache Opincaru, tachinându-l de ghinion, jucau rișca, ori bârfeau amantele rivalilor. Negustorul sta și el în cumpănă, plănuindu-se cu lăutarii. O vreme treburile se scurseră într'o nehotărâre apăsătoare. Miresele prinse de talie, se legănau într'un lanț fosforescent de culori care șerpuia dealungul șanțului iar ginerii de dincoace de șanț, tolăniți pe lăvițele cârciumii, le trimeteau înamorarea în cântece din frunză. Țăndărică croia pe lipitura proaspătă a tindei, șerpi răcoroși de apă din scurgerea domoală a palmei, scărpinându-se în tuțuitul roșcat al părului și prin slina căruia niciodată nu străbătuse pieptenul! Tache Opincaru ieși cu mâinile în șolduri drept în inima drumului scrutând, cu privirea lui de gazdă de hoți, adâncul încă nelămurit al cerului. Undeva, departe, mai scânteiau câțiva stropi de ploaie cu soare, împroșcând moțul porumbului cu lumini diamantate. Paraschiv țambalagiul lovi a neîncredere, cu ciocanele vătuite, coardele lucioase care țipară în tăcerea molcomă a prânzului ca niște ființe atinse de răni. Cobza lui Duluș bubui și ea a pagubă sub subțoara țiganului dezamăgit. După ea urmă îndată plânsoarea arțăgoasă a vioarei și din coardele căreia Gligoraș Spahiu, primul chitarist din Palanga, ciupea cu îndârjire. Tase dubagiul împlini cortegiul de funestă prevestire, clămpănind noroiul drumului sub greutatea cosgiugului melodios de spinare și scărpinându-se cu sete sub chipiul de locotenent de infanterie!?

Și Tache Opincaru se înăbușea de nedumerire în molozul drumului ocărând cerul hotărât să nu-și mai reverse limpezimea deasupra jucătorilor. Incurcătura era mare: să fi oprit lăutarii, la o vreme de ploaie hora se spărgea pe dată și plata „artiștilor" era plată; să-i fi înmânat spre alte petreceri, la un caz de răsgândire a vremii care ar fi semănat urgia norilor în pustietățile mărilor, dănțuitorii vestiți de înfrumusețarea neașteptată a timpului ar fi umplut ca din pământ bătătura și atunci de unde lăutari? Paguba asta făcea spărtură mare în deverul lui Tache Opincaru. Dar într'un târziu cobia tot și-a făcut pe plac. Cerul s'a albăstrit ca prin vrajă, și adâncurile lui limpezi cerneau pe pământ boabe orbitoare de lumină. Țăndărică și-a arborat îndată fota verde de ucenic și Tache Opincaru și-a împrejmuit zăcătoarea pântecului cu chimirul lui vestit, bătut în mahmudele. Mesele și-au întins dealungul șopronului scândurile frecate cu moloz și rahagiii cătunelor și-au orânduit gălețile cu [illegible]răvuri pe sprânceana șanțului; dar, dănțuitorii să se ivească, nici gând, — nici măcar de leac!

Pieptul cârciumarului se înalță îndurerat în găitanele de ibrișim al cămășei, desumflându-se îndată în oftări căsnite. „Artiștii" intraseră în pământ; câteva demoazele își ciripeau desamăgirea undeva, prin borgeaguri, la vale, pe ogoare, în spatele zidurilor de ulmi. Câțiva dintre urâții satului le ofereau voloși, în schimbul curtezanilor oficiali, amorul lor înfrânt, plesnind în palme frunze late de lipan. De horă nici pomeneală! Totuși Țăndărică stropea de zor. Tache Opincaru plimbase apriș pe zăbrelele grătarului cleștele lui gălăgios, înăclăind văzduhul cu scântei și mirodenii.

*

Intr'un târziu, prin ce minune nu se știe, într'un loc, departe, nedibuit de nimeni, Grigoraș Spahiu a dat cadriliul. Cleștele a încremenit în mâna cârciumarului uluit și fumăria cărnurilor arse, orbi pe Țăndărică. Un chiot urmă cântării neașteptate. Un pistol trosni în ierburi, trimițându-și descărcătura în boltile ulmilor.

O babă se apropie de coșarcă.

— Cobia, jupân Tache!

— Ce vrei să zici, creștine?

— Ce să zic? Nu l'ai văzut cum s'a lăsat, în revărsat, pe prăvălia D-tale? Calu' dracului!

— Ei și?

— Păi când se lasă calu' dracului pe pământ — gata și primejdia!

— Care e primejdia?

— Paguba, de!

— Care pagubă, femeie?

— Păi, uite-te și D-ta jupâne! horă nu, lăutari nu la D-ta în prispă!

— Păi dacă ploaia a stricat totul!

— Ași, da' de unde ploaia? „*Calu-dracului*", afurisitul! Și hora și lăutarii glugă-toți la Chițoran în bătătură! Calu-Dracului a înmânat toată cumetria într'acolo, cu duiumul!

— De unde până unde și nagoda asta?

— Păi a împlinit fii-su trei ani, astăzi

— Ei și?

— Păi n'ai auzit?

— Ce să auz?

— Iaca zaiafet, îi taie pramatiei... moțu'!

SĂRMANUL KLOPSTOCK

CĂPCĂUNUL

Mâța s'a lins și-apoi cată cinic
La omul plecat ce-ascute un cuțit,
Sosesc și câinii treziți de piuit
Din adieri adulmecând un prasnic.

Conașul în cerdac, de nerăbdare,
Fumând își minte pântecul hâlpav:
Tot sângele risipit prin cicoare
S'a prelins parcă'n obrazul puhav.

PAUL LAHOVARY

An vechiu, uzat, caută mileniu de pace, ferit de cutremure și intemperii.

„CASA TEREKOV"
POVESTIRI DE PAUL LAHOVARY
COLECȚIA „UNIVERSUL LITERAR", 1940

Însușirea esențială prozei de creație este de-a realiza acea concentrare epică, grație căreia un roman de pildă își este deajuns lui însuși. Creatura se dispensează de creatorul ei „și statuia aleargă pe câmp, în pielea goală", scăpată de sub dalta meșterului, ca într'un poem al domnului Tudor Arghezi. Concentrarea epică se petrece în răstimpul procesului subtil de transmutație prin care personagiile închipuite de autor intră în stăpânirea destinelor proprii — și din nestânjenita lor desfășurare se cristalizează o lume aparte, autonomă. Rezultatul acestei operațiuni de alchimie este echivalarea, în proză literară, a unei profunde intuiții originare, a cărei natură sensorială diferă dela un scriitor la altul.

Literatura d-lui Paul Lahovary decurge dintr'o viziune picturală a lumii și cele mai frumoase pagini din proza nuvelistică a d-sale sunt acelea cari echivalează, în sensul corespondențelor baudelaire-iene, o intuiție de culoare.

Iată descrierea salonului de argint din „*Casa Terekov*", prima nuvelă a volumului, amintind prin sclipirea metalică a tonurilor, interioarele d-lui G. Petrașcu: „Obloanele sunt închise. Totuși pe aici, pe colo se strecoară o subțire, domoală rază ce aprinde sticlirea de gheață a unui hanger cu măciulie suflată în aur, bătută cu safire, însuflețește balaurul cu solzi turziți din fire de argint, pe înalta draperie chinezească din perete, înăsprește străinbăturile chipurilor măestrit săpate în canaturile unui sipet indostanez, înfioară frunzișul baobabilor pitici din străvechile faianțe persane adâncite în zid... O uimitoare risipă de lucruri frumoase, ciudate, rare".

Portretele de femei sunt zugrăvite cu o voluptate coloristică și o finețe în alegerea detaliului de expresie caracteristic, care le fac de neuitat. Portretul amfitrioanei, din aceeaș nuvelă, e poate cel mai remarcabil.

Ca introducere în acțiune și prezentare, deopotrivă psihologică și picturală, apariția ciudatei stăpâne a casei Terekovilor are de sigur un accent de creație a cărei stranie poezie radiază cu o putere de obsesie misterioasă peste toate paginile cărții:

„După puțin timp, s'a arătat doamna Sonia Terekova. Era însoțită de un alai de pisici mari, vărgate, atât de mari că le-am luat întâi drept niște pui de leopard. Ținea una micuță în brațe.

Sonia Terekova e o femeie înaltă, maiestoasă. Un bogat păr arămiu îi face o cunună deasupra admirabilei frunți și a ochilor vrednici de cântecul poeților, „smaragde în care parcă marea toată s'a înghețat". Mi-o amintește pe zeița Junona, așa cum a înfățișat-o sculptorul elen: olimpică, sigură pe puterea ei, amintindu-și mereu că poate deslănțui furtunile... Nu mai văzusem femeie la care pârguirea vârstei să aibe mai falnică, mai încântătoare strălucire".

Alte ori autorul însuși precizează cu numele vre-unui pictor, modelul posibil pe care-l sugerează înfățișarea eroinelor sale. Astfel, pentru Mihai Vracu, — din nuvela „*Ratatul*" — care ca orice adolescent era îndrăgostit înainte chiar de-a fi avut prilejul, — în clipa în care imaginea ideală a femeii visate se concretizase în trăsături aevea, aceasta lua „înfățișarea Elvirei, chipul ei palid, cu ochii sodați și zâmbetul madonelor lui Beltraffio..."

O nuvelă întreagă și cea mai lungă din tot volumul, „*Șoimana lazului*" este un admirabil portret de străbunie, pe care credem că Matei Caragiale l-ar fi iubit. Din nuvela amintită desprindem și acest „studiu de nud" realizat cu o vigoare și o îndrăzneală a desenului nu mai puțin demne a fi amintite:

„La iaz o cunoscu pe Zamfira. Era într'o Duminică.

După obiceiul său conu Mache șade nemișcat în gârlă. Deodată zărește mai la vale, după cotitură, unde-i malul mai tufos, o româncă înaltă, trupeșe, frumoasă ce se pregătește de scăldat. Ea se uită prin prejur sfioasă ca o căută ieșită la lumini. Dar moara stă, e sărbătoare. Doar niște sturzi se sburătăcesc pe sub frunzare. Când și când o cobiliță străbate seninul ca însăși o licărire întrupată a apei sclipitoare. Fata își netezește șoldul și sânii țepeni, a înfrigurare, ca și cum mai ar intra și mai s'ar răzgândi. Își înalță brațele deasupra grumazului galeș plecat, își strânge cobelcii cei arămii, lăsându-și povara trupului pe un singur călcâi, celălalt abia dacă atinge prundul... Ca și Anadyomena cea zugrăvită de Chassériau, toată unduire, legănare, ademenire, închipuind atât de minunat tainica îngemănare dintre ființa elementului nestatornic și firea cea femeiască...".

Importanța pe care o atribuim elementelor plastice și coloristice din nuvelele d-lui Paul Lahovary am vrea să nu fie luată drept o insinuare că autorul „*Casei Terekov*" năzuește să scrie proză folosind materiale sau moduri ce nu aparțin literaturii. Să nu se uite că, deosebit de funcțiunea lor socială, de-a face să circule noțiunile înlesnind astfel raporturile între oameni, cuvintele au o semnificație mult mai adâncă decât aceea de semne convenționale slujind înțelegerii. Ele sunt sinteze emoționale și de senzații a căror bogăție ne-o revelează scrisul celor mai înzestrați cunoscători de cuvinte. D. Paul Lahovary cunoaște afinitățile lor profunde. Cuvintele se desfată în proza d-sale cu un soiu de lene voluptoasă și satisfacție nemărturisită de-a fi scăpat blestemului care le destină corupției, odată cu înțelesurile ce sunt silite să comunice.

O propoziție ca aceasta pe care-o transcriem înseamnă desigur o răscumpărare din anonimat și convenționalul a cuvintelor:

„Ne afundăm în culcușurile adâncii ale somnului ca într'o mare posacă ce-o bate în ritm larg de vâsle, inima".

Neînsemnătatea anecdotei, altfel spus lipsa de amploare epică a prozei d-lui Paul Lahovary nu este resimțită ca atare și nici psihologiile sumar indicate, ca o insuficiență a meșteșugului, întrucât participarea cititorului la ritmul în care se desfășoară viziunea sau intuiția originară a povestitorului se obține grație atmosferei de intensă poezie obsesivă pe care o creează cuvintele.

Cu deosebire în prima nuvelă „Casa Terekov", nu numai culorile, dar miresmele și sunetele se îmbină în acorduri de un straniu farmec poetic. De fapt, nimic nu se întâmplă în „Casa Terekov", pe tot timpul șederii povestitorului acolo. Nimic care să aducă vre-o modificare în aspectul realității fizice sau în raporturile sufletești ale personagiilor. Doar la un moment dat, acela anume ales de autor, atmosfera e alta, ca și cum compoziția chimică a ei s'ar fi schimbat. Așa cum la un moment dat, în faimosul poem „Corbul" de Edgar Poe aerul devenise parcă mai dens și îmbălsămat de ciudate miresme.

E un fel de paradoxală răsturnare între sensurile realității și fantasmele închipuirii. In „Chemarea Capricornului", eroul nuvelei ajunge să realizeze în el însuși confuzia desăvârșită între planurile realității și irealității, adâncindu-se până într'atâta în intimitatea unei năluci, încât pierde înțelegerea contrastului dialectic al noțiunilor absență — prezență: „Nu mi-e teamă de strigoiul lui. Imi istorisește. Adesea-i surprind pasul de pâslă — și chiar scârțâie scândurile. Uneori ghicesc că râde — și afară-l îngână o mierlă. Parcă e mai viu decât când trăia. E mai grav, mai desăvârșit. Niciodată nu mi-a fost atât de prezent"

„Strigoiul" era amintirea prietenului Dan Pelu, prăbușit cu avionul undeva, în mările Sudului, pe când încerca să străbată într'un raid fără escală, distanța între București și Melbourne. Din amintirea celui dispărut, povestitorul (e vorba, firește, de acela din nuvelă) își construise o realitate a sa, un climat propriu. In ziua în care află din ziar că aviatorul Dan Pelu nu murise ci trăia pe o insulă coraliană, unde fusese descoperit de o corabie indigenă, povestitorul se simte cuprins de o panică neînțeleasă, de un adevărat „cataclism spiritual".

Dacă ne este îngăduit să explicăm cauza acelei „prăbușiri în neant" pe care eroul nuvelei nu putea singur să o definească pentru sine, vom spune că știrea aflării în viață a prietenului însemna pentru el renunțarea la ceea ce ajunsese să-i fie rațiunea lui de viață, singurul climat respirabil. Era amintirea, strigoiul prietenului presupus mort, a cărui evocare devenise pentru el mai plină de viață și de intimitate, mai reală decât ar fi fost prezența vie a lui Dan. Această motivare psihologică nu e de sigur obligatorie și nici măcar necesară. Nuvela se poate lipsi de ea și dealtfel se și lipsește fără pagubă. Este doar un fel de a participa, o replică de cititor.

Desnodământul nuvelei „Ratatul" e nu mai puțin surprinzător și încă mai inexplicabil. Credem că și în cazul scriitorului Mihai Vracu, se poate vorbi de o substituire asemănătoare între planurile realității trăite și aceea imaginată, ca în nuvela precedentă. Ceea ce numim obișnuit realitate, îl refuză pe acest Mihai Vracu sau mai bine zis, îl ignoră pur și simplu. Experiența repetată pe care o face, de-a fi în felul celorlalți, de a-i înțelege și a se lăsa înțeles de ei nu isbutește. Fata de care se îndrăgostise era vulgară și vulgaritatea ei îl înstrăina, împiedicându-l să participe la o realitate în care Elvira se simțea în mediul ei firesc.

Realitatea a respins încă o încercare a lui Mihai Vracu de a comunica, de-a se resfrânge în conștiințele celorlalți, în care el căuta poate certitudinea propriei lui realități. A scris o carte și a publicat-o spre a-și dovedi că există, că are o realitate a lui, că ei este o realitate de care ia cunoștință și se interesează, pe care o resfrânge realitatea celorlalți. Cartea a trecut însă nebăgată în seamă. Doar un prieten a încercat să-l asigure, că opera lui va avea mai târziu răsunetul meritat. Lăsându-i prietenului manuscrisele pe care le mai avea, Vracu se expatriază și nu se mai întoarce decât după treizeci de ani. In acest timp, fără ca să fi știut, cartea publicată de el, ca și manuscrisele încredințate prietenului și apărute în răstimpul celor treizeci de ani, îi creseră o celebritate nebănuită. Vracu adusese cu el opera maturității lui, la care lucrase în tot timpul absenței din țară. Dar când își vede cărțile în vitrina omagială a unei librării, în ziua în care se împliniseră tocmai șaizeci de ani dela nașterea sa, Vracu e cuprins de o emoție copleșitoare, care ne amintește panica eroului din „Chemarea capricornului", când află știrea regăsirii în viață a lui Dan Pelu.

Se temea oare că propria lui legendă avea să falsifice răsunetul operei de maturitate pe care el însuși venise să o dăruiască? Poate. Mai mult nu ne putem încumeta să afirmăm, sau cu mai multă hotărîre. Dar este meritul d-lui Paul Laovary, de-a ne asocia prin scrisul d-sale, într'un fel care ne face deadreptul interesați, ca pentru o cauză personală.

MIHAI NICULESCU